

Проблеми сучасної педагогічної освіти: педагогіка і психологія: збірник наукових праць. -Ялта: РВВ КГУ, 2008. - Вип. 20. - Ч. 1. - С. 53-60.

УДК 378:159.947.5

МЕТОДИ ФОРМУВАННЯ МОТИВАЦІЇ СТУДЕНТІВ ДО САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Воропай Наталія Анатоліївна

аспірант кафедри педагогіки і психології

викладач кафедри педагогіки початкової освіти

Херсонський державний університет, м. Херсон

Постановка проблеми. Сучасному суспільству необхідні фахівці, здатні оперативно приймати нестандартні рішення, діяти творчо, самостійно. Саме тому однією із актуальних проблем вищої освіти є формування в студентів мотивації до самостійної роботи. Формування мотивації навчальної діяльності повинно виходити із соціального замовлення суспільства, а саме: підготовки і виховання свідомих, високоосвічених спеціалістів, здатних до розумової праці та активної діяльності у сфері науки та державотворення.

Особлива роль при цьому відводиться відповідальності самих студентів за результати навчання, їхній старанності, готовності брати активну участь у сферах, потрібних суспільству, соціальній практиці. Поряд з цим залишається актуальним розвиток власне пізнавальних мотивів та інтересів, які забезпечують самостійність і творчість студента в учінні й інших видах діяльності.

Однією із сучасних вимог суспільства є виховання справжньої мотивації, тобто втілення «знаних мотивів», які ідеально діють, що може забезпечити активну соціальну позицію молодого людини, єдність слова і справи [1, с. 13].

Аналіз досліджень і публікацій. Проблема мотивації взагалі є одним з напрямів психологічних досліджень, який активно розробляється. Загальні проблеми мотивації досліджуються в межах різних парадигмальних підходів психології (Дж.Аткінсон, К.Левін, У.Макдауголл, А.Маслоу, Х.Хекхаузен). Серед вітчизняних вчених найбільш відомими є праці Л.Божович,

Л.Виготського, В.Вілюнаса, Є.Ільїна, В.Ковальова, О.Леонтьєва, А.Маркової, С.Рубінштейна, П.Якобсона та ін. Серед українських психологів найбільш відомі роботи Г.Балла, М.Боришевського, О.Дусавицького, С.Занюка, Г.Костюка, С.Максименка, О.Скрипченка та ін. У працях цих авторів розкрито види і генезис мотивів, функції мотивів у детермінації життєдіяльності людини, особливості структури мотиваційної сфери особистості, мотиваційні основи діяльності.

Метою даної статті є розкриття сукупності методів формування мотивації студентів до самостійної роботи.

Виклад основного матеріалу. Термін “мотивація”, в широкому розумінні використовується в усіх галузях психології, які досліджують причини та механізми цілеспрямованої поведінки людини.

На основі аналізу наукових джерел можна констатувати, що на сьогодні в психолого-педагогічній літературі існує значна кількість визначень понять „мотив”, „мотивація”. Розглянемо лише деякі з них.

Мотив – (від лат. *movere* – рухати, штовхати): 1) те, що об’єктивно спонукає людину до діяльності, спонукальна причина дій і вчинків (тобто те, що примушує людину до дій) [3, с. 6]; 2) це те, що належить самому суб’єкту поведінки, є її стійкою особистісною властивістю, що зсередини спонукає до певних дій [4]; 3) те, що спонукає діяльність людини, заради чого вона здійснюється [7, с. 198]; 4) спонукання до діяльності, пов’язані із задоволенням потреб суб’єкта; сукупність зовнішніх або внутрішніх умов, що викликають активність субота і визначають її спрямованість [8, с. 264]; 5) усвідомлювана причина, що лежить в основі вибору дій та вчинків особистості [8, с. 264].

Що ж стосується визначень поняття „мотивація”, то в психолого-педагогічній літературі можна зустріти такі: 1) сукупність спонукальних факторів, які визначають активність особистості; це всі мотиви, потреби, стимули, ситуативні чинники, які спонукають поведінку людини [3]; 2) сукупність причин психічного характеру, що пояснюють поведінку людини, її початок, спрямованість і активність [4]; 3) система мотивів, яка визначає їх

конкретні форми, поведінку і вчинки [1]; 4) усвідомлювані або неусвідомлювані психічні фактори, що спонукають індивіда до здійснення певних дій і визначають їхню спрямованість та цілі [8, с. 264].

Мотивація, як бачимо з рисунка 1.1. [5, с. 4], є однією зі складових компетентності майбутнього фахівця.

Рисунок 1.1 – Структура та складові компетентності

Охарактеризуємо коротко кожен з цих складових [5, с. 4].

Знання - вища форма вияву сприйняття даних та інформації, воно є активним за своєю суттю і формується не тільки на основі фактів, але й на основі аналізу та різних типів логічного виведення.

Навички - удосконалені шляхом багаторазових управлень компоненти вмінь, що виявляються в автоматизованому виконанні дій.

Уміння виникає там, де знання справи стає дороговказом до швидкого й успішного її виконання. Уміння - це заснована на знаннях і навичках готовність людини успішно виконувати певну діяльність.

Цінності - уявлення про те, що в житті є важливим. Цінності скеровують

інші складові життя людини. Це здатність до переорієнтації на нові цінності, переоцінки цінностей уже існуючих і домінуючих у свідомості людей. Виділяють, наприклад, культурні цінності, цінності свободи, прав людини та ін. Формування ціннісної системи, яка прийнята більшістю членів суспільства, є найважливішим принципом його існування і, водночас, - основним інструментом суспільних реформувань.

Мотивація займає особливе місце в структурі компетентності ще й тому, що відноситься як до фундаментальних сутностей, так і до здатностей, оскільки неодмінно включає в себе зовнішню і внутрішню компоненти. Наприклад, для студента зовнішня мотивація - це страх перед викладачем, прагнення дістати високий бал тощо, а внутрішня - зацікавленість процесами і результатами професійного становлення.

Комунікабельність - уміння спілкуватися, налагоджувати стосунки, встановлення контактів, готовність людини до повноцінного міжособистісного спілкування. Ці здібності розвиваються й формуються у спілкуванні та закріплюються у структурі особистості як своєрідна життєва позиція, котра впливає на життєву перспективу людини і виконує функцію подальшого вдосконалення реальної комунікативної поведінки.

Здатність до синергетичних проявів. Розглядаючи особистість як систему, здатну до самоорганізації, створення, підтримки, розпаду структур у системах самої різної природи, під синергетичним проявом розуміється здатність особистості вийти на якісно новий рівень узагальнення, усвідомлення і можливостей реалізації задач, що постають перед людиною. Наприклад, декілька осіб можуть мати порівняно однакові здібності, жити в однакових умовах, спілкуватися з одними і тими самими людьми, мати одних учителів (будь-яка спеціалізована школа-інтернат), але лише деякі з них, досягнувши певної точки (точки біфуркації), виходять на якісно новий рівень професійних досягнень.

Здатність до адаптації є дуже важливою умовою для пристосування до певного середовища, необхідною для «виживання» фахівця.

Здатність до масштабування та інтерпретації. Масштабування дозволяє розв'язувати будь-які задачі з різним ступенем деталізації. Як приклад можна розглянути здатність викладача пояснити певний матеріал студентам з різним рівнем підготовки чи здібностей.

Здатність до саморозвитку - можливість змінювати власні інтелектуальні інфраструктури, безпосередньо до перетворення власної ментальності.

Здатність до інтеграції передбачає спроможність особистості використовувати знання з різних предметних галузей для створення нових знань, умінь, навичок, шляхів розв'язування поставлених завдань.

Здатність до перенесення знань з однієї предметної галузі в іншу передбачає не просто перенесення на рівні фактів, а вміння узагальнювати, на основі цього будувати абстракції, які вже потім переносити на іншу предметну галузь [5, с. 4].

Формування мотивації повинно спиратися на ту чи іншу психологічно підкреслену і системну модель цілісної мотивації. Процес формування мотивації полягає в тому, що викладач намагається під час цілеспрямованого впливу викликати ті чи інші зміни в мотиваційній сфері. Щоб ці дії не носили випадкового і безсистемного характеру, потрібно орієнтувати процес на таку сукупність і збіг різних сторін мотивації, які повинні бути отримані, орієнтувати їх не тільки на ізольовані особливості мотивації в окремому вияві, а й на перспективу, на завтрашній день розвитку, беручи до уваги особливості не тільки того чи іншого віку, а й враховувати динаміку, вплив попереднього розвитку всієї мотивації учіння та окремих мотивів, які її спричиняють [2, с. 39].

Психологічна модель мотивації містить у собі побудову мотивації, її місце в структурі особистості, основні етапи вікового та індивідуального розвитку.

Мотивація, як і інші вищі психологічні функції, - соціально обумовлене явище, яке виникає і змінюється в життєдіяльності людини, її особистій

психологічній діяльності; мотиваційно-потребувальна сфера розвивається в цілісному процесі з інтелектуально-операційною сферою, лише в цьому випадку можна говорити про їх взаємодію та взаємовплив.

Навчальна діяльність просувається ефективніше, якщо в студента сформоване позитивне ставлення до учіння, якщо є чітке усвідомлення поставленої мети і розуміння того, для чого йому потрібні ті чи інші знання. Повинні бути також пізнавальний інтерес і потреба в пізнавальній діяльності, що можливе тільки тоді, коли в студента виховано почуття відповідальності та обов'язку.

Педагогічною наукою накопичено величезний досвід методів та прийомів, спрямованих на формування позитивних мотивів учіння (методи емоційного стимулювання методик розвитку пізнавального інтересу, методи формування відповідальності та обов'язковості). Основну, провідну роль у стимулюючих методах завжди відіграють особисті відносини викладача та студента. Використання впливу особистих відносин із студентом призводить до формування у нього позитивного чи негативного ставлення до процесу учіння в цілому [6, с. 29].

Методи мотивації – методи, спрямовані на формування позитивних мотивів учіння, що стимулюють пізнавальну активність і сприяють збагаченню школярів навчальною інформацією [9, с. 132].

До методів мотивації, на думку М.Фіцули, належать:

Метод навчальної дискусії – суперечка, обговорення будь-якого питання навчального матеріалу. Цей метод ґрунтується на обміні думками між студентами, викладачами й студентами, вчить самостійно мислити, розвиває вміння практичного аналізу і ретельної аргументації висунутих положень, поваги до думки інших. Навчальна дискусія використовується під час спільного розв'язання проблеми групою студентів, її мета – обговорення наукових положень, даних, що потребують безпосередньої підготовки студентів за джерелами ширшими, ніж матеріал підручника. Під час дискусії студенти взаємно збагачуються навчальною інформацією. Одні з них

усвідомлюють, що ще не все знають, і це спонукає їх до заповнення "прогалин", інші — відчують задоволення від того, що знають більше за інших, і прагнуть утриматися на такому рівні [9, с. 133].

Метод забезпечення успіху в навчанні – метод, який передбачає допомогу викладача відстаючому студенту, розвиток у нього інтересу до знань, прагнення закріпити успіх. Цей метод ефективний у роботі зі студентами, які мають проблеми з навчанням. Викладач надає такому студенту допомогу доти, поки він наздожене успішних студентів і отримає першу хорошу оцінку, яка піднімає настрій, пробуджує усвідомлення власних можливостей і на цій основі прагнення закріпити успіх. Так запобігають появі прогалин у знаннях окремих студентів і водночас усувають причини незадоволення й небажання вчитися. Забезпечення успіху в навчанні ефективніше, коли в студентів зміцнюють віру у власні сили, пробуджують почуття власної гідності [9, с. 134].

Метод створення ситуації новизни навчального матеріалу – передбачає, що у процесі викладання викладач прагне окреслити нові знання, якими збагатилися студенти, створює таку морально-психологічну атмосферу, в якій вони отримують моральне задоволення від того, що інтелектуально зросли хоча б на йоту. Коли студент відчує, що збагачує свій багаж знань, свій словниковий запас, свою особистість, він цінуватиме кожную годину навчання, намагатиметься ефективніше працювати над собою [9, с. 135].

Методи стимулювання обов'язку і відповідальності в навчанні передбачають пояснення студентам суспільної та особистої значущості учіння; висування вимог, дотримання яких означає виконання ними свого обов'язку; заохочення до сумлінного виконання обов'язків; оперативний контроль за виконанням вимог і в разі потреби – вказівні на недоліки, зауваження. Почуття відповідальності виховують залученням слабших студентів до повторного виконання зразків роботи (варіантів) сильніших; закріпленням усталених способів діяльності (постійним ускладненням їх); повторним залученням студентів до аналізу складних завдань; підтриманням емоційно-творчої атмосфери на заняттях; вмінням викладача висувати вимоги і перевіряти їх

виконання (повторно, в системі, засобами багаторазових відповідей на одне й те саме запитання, кооперуванням, порівнянням тощо) [9, с. 136].

У своєму дослідженні ми спробували довести ефективність мотиваційного тренінгу в формуванні мотивації до самостійної роботи. Вправи мотиваційного тренінгу були розроблені С.Занюком, старшим науковим співробітником Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України [3].

На першому етапі дослідження було проведено анкетування студентів I-IV курсів факультету дошкільної та початкової освіти з метою виявлення стану сформованості мотивації до самостійної навчальної роботи. Студентам були запропоновані анкети, в яких містилися сім запитань з варіантами відповідей на них. За кожен першу відповідь опитувані отримували 3 бали, проміжну – 1 бал, останній – 0 балів. Максимальна оцінка – 21 бал. Чим вищий бал, тим вища мотивація до самостійної роботи.

18-21 балів – сформоване ставлення до себе як до студента, висока учбова діяльність, висока активність до самостійної діяльності.

13-17 балів – ставлення до себе як до студента майже сформоване, середня активність до самостійної діяльності.

8-12 балів – позитивне ставлення до самостійної роботи, але цей вид діяльності використовується рідко.

4-7 балів – самостійна робота майже не практикується.

Менше 4 балів – негативне ставлення до самостійної роботи.

Отримані результати анкетування зображено на рисунку 1.2.

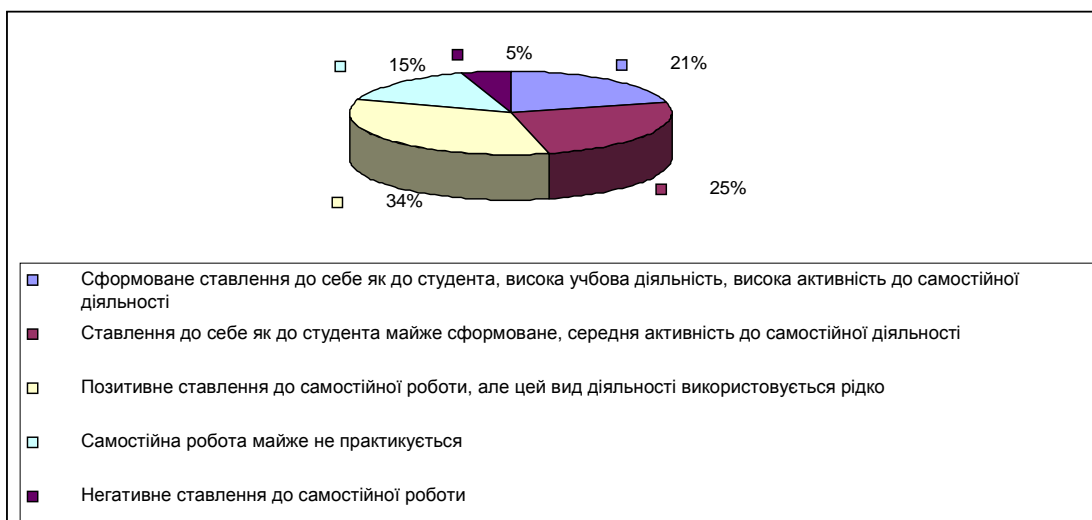

Рисунок 1.2 – Результати анкетування

Для того, щоб прослідкувати зміни, які відбулися в мотиваційній сфері студентів після проведення тренінгу, нами було сформовано контрольну та експериментальну групи. До контрольної групи увійшли студенти I та II курсів, а до експериментальної групи увійшли студенти III та IV курсів. Таким чином, мотиваційний тренінг проводився зі студентами III і IV курсів, а зі студентами I і II курсів він не проводився.

Після проведення психотренінгу було проведено повторне анкетування студентів, результати якого зображено на рисунку 1.3.

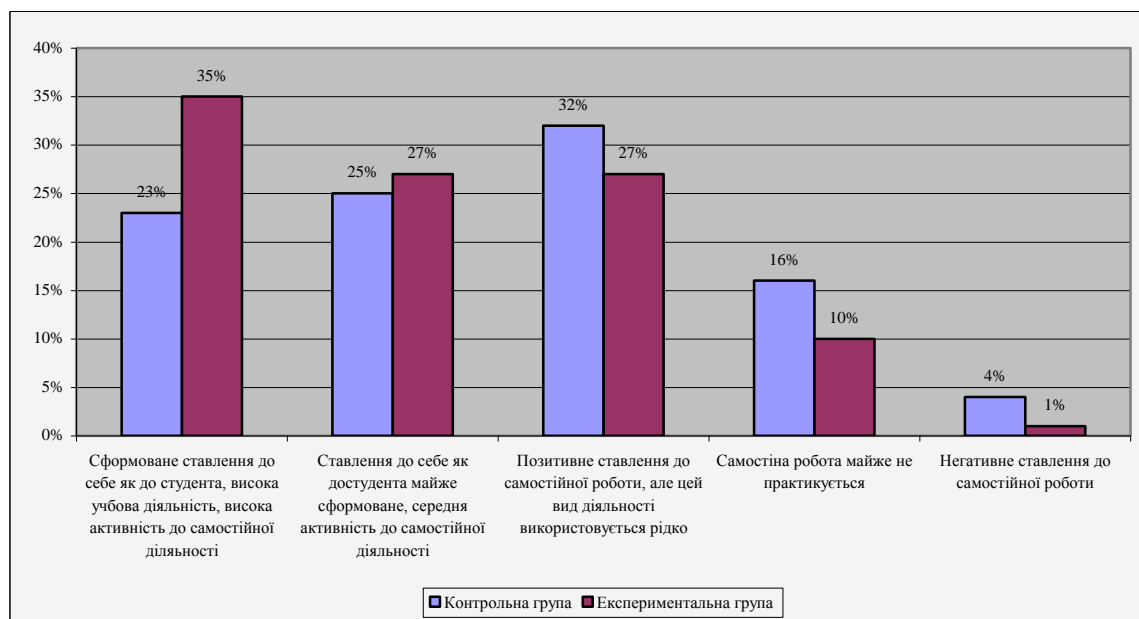

Рисунок 1.3 – Результати анкетування після мотиваційного тренінгу

Як бачимо з рисунку 1.3. порівняно з результатами першого анкетування

простежується певна динаміка у мотиваційній сфері студентів під впливом мотиваційного тренінгу.

Є підстави стверджувати, що динаміка мотиваційних показників пояснюється специфікою психотренінгу, а саме особливістю тренінгових вправ, спрямованістю їх на розвиток визначених мотиваційних структур і певних мотивів. Адже вправи психотренінгу орієнтовані, головним чином, на розвиток мотивів саморозвитку, соціального престижу, мотиву ідентифікації та пізнавальних мотивів. Результати нашого дослідження доводять, що мотиваційний тренінг може використовуватися для підвищення мотивації до самостійної роботи студентів.

Висновки. На основі вищезазначеного можна констатувати, що на сьогодні проблема формування мотивації студентів до самостійної роботи є досить актуальною. Постійно здійснюється пошук нових та удосконалення існуючих методів формування мотивів навчальної діяльності молоді. Саме тому в перспективі передбачається дослідження питання підвищення мотивації студентів до самостійної роботи засобами інформаційно-комунікаційних технологій.

Резюме. Сучасному суспільству необхідні фахівці, здатні оперативно приймати нестандартні рішення, діяти творчо, самостійно. Саме тому однією із актуальних проблем вищої освіти є формування в студентів мотивації до самостійної роботи. У статті розглядається сукупність методів формування мотивації студентів до самостійної роботи. Також наводяться результати дослідження ефективності використання мотиваційного тренінгу з метою підвищення мотивації до самостійної навчальної діяльності.

Ключові слова: мотив, мотивація, мотиви мотивації.

Резюме. Современному обществу необходимые специалисты, способные оперативно принимать нестандартные решения, действовать творчески, самостоятельно. Именно поэтому одной из актуальных проблем высшего образования является формирование у студентов мотивации к самостоятельной работе. В статье рассматривается совокупность методов формирования

мотивации студентов к самостоятельной работе. Также приводятся результаты исследования эффективности использования мотивационного тренинга с целью повышения мотивации к самостоятельной учебной деятельности.

Ключевые слова: мотив, мотивация, мотивы мотивации.

Summary. Modern society needs the experts, who are capable to make non-standard decisions operatively, to operate creatively, independently. For this reason one of actual problems of higher education is formation in students' motivation to independent work. Set of methods of formation students' motivation to independent work is considered in the article. Also are showed the results of research the efficiency to use motivational training with the purpose to increase the motivation for independent educational activity.

Keywords: motive, motivation, motives of motivation.

Література

1. Грабовська Т., Киричук О. Формування позитивної мотивації діяльності особистості // Рідна школа. - 2002, квітень. - № 4(867). - С. 12-14.
2. Гусак Т., Крилова В. Формування у студентів мотивації до учіння // Рідна школа. - 2000. - № 3. - С. 39-41.
3. Занюк С.С. Психологія мотивації: Навч. посібник. – К.: Либідь, 2002. – 304 с.
4. Ліфарева Н.В. Психологія особистості: Навчальний посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2003. – 240 с.
5. Петухова Л.Є. Інформатична компетентність майбутнього фахівця як педагогічна проблема //Комп'ютер у школі та сім'ї. – 2008. - № 1. – С. 3-5.
6. Подтикан І.В. Особливості формування мотиваційної сфери особистості //Практична психологія та соціальна робота. - 2006. - № 9. – С. 29-37.
7. Психологический словарь /Под ред. В.В. Давыдова, Л.В. Запорожца, Б.Ф. Ломова и др.ж: Науч.-исслед. ин-т общей и педагогической психологии Акад. пед. наук СССР. – М.: Педагогика, 1983. – 448 с.

8. Сучасний тлумачний психологічний словник: близько 2500 термінів /В. Б. Шапар; ред. О. П. Чижова. - Х.: Прапор, 2007. – 640 с.

9. Фіцула М.М. Педагогіка вищої школи: Навч. посіб. – К.: Академвидав, 2006. – 352 с.

Подано до редакції 25.09.08